

1(1)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

УДК 808.5:378.147

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1\(1\)-237-251](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1(1)-237-251)

Огірко Олег Васильович, доктор філософії, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького, професор кафедри українознавства, Інститут Східної Європи, 79010, м. Львів, вул. Пекарська, 50, тел. (032) 239-26-46, <https://orcid.org/000-0001-7563-6992>

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК

Анотація. Питання формування моральних та духовних цінностей у студентської молоді сьогодні вкрай важливе. Ця проблема є ключовим фактором у визначенні політичних та культурних трансформацій суспільства. Що стосується майбутнього нашого суспільства, то воно в значній мірі залежить від того, які цінності та моральні принципи молодь привносить у ці зміни. Очевидно, що сприятливий розвиток суспільства потребує прийняття демократичних цінностей та культури. Таким чином, формування таких цінностей та культури в молоді є питанням на першому плані і вимагає негайної уваги.

Необхідно побудувати такий процес виховання нашої молоді, який би базувався на християнській моралі, що сформувалася на засадах Святого Письма та Священного Передання Церкви, а також аналізувати історичний та духовний досвід християнської Церкви у вихованні, освіті, культурі, державотворенні та історії України.

Сучасне суспільство швидко змінюється, з'являються нові технології, моральні та екологічні проблеми потребують нових підходів в освіті. Для того щоб долати виклики XXI століття сучасному поколінню необхідно опанувати не тільки спеціалізовані (hard skills), а й універсальні, м'які (soft skills) уміння та навички. У 2016 році в Давосі (Швейцарія) в рамках Світового економічного форуму була сформульована основні soft skills, необхідні сучасному фахівцю для здійснення успішної професійної діяльності. Вони включають в себе риси емоційного інтелекту, управління власною діяльністю і способи конструктивної взаємодії з іншими людьми.

До м'яких навичок відносять соціальні навички, емоційний інтелект, силу волі, завзятість, креативність, вміння протистояти стресам і знаходити спільну мову з оточуючими, здатність адаптуватися до змін в умовах життя й праці, здатність до навчання й т. ін.

Ключові слова: духовність, моральність, виховання, м'які навички, емпатія, стриманість, відповідальність, співпраця, лідерство, критичне мислення, творчість, комунікація.

Ohirko Oleh Vasylyovych, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy and Pedagogy, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Professor of the Department of Ukrainian Studies, Institute of Eastern Europe, 79010, Lviv, Str. Pekarska 50, tel. (032) 239-26-46<https://orcid.org/000-0001-7563-6992>

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION AS THE BASIS OF FORMING SOFT SKILLS

Abstract. The issue of forming moral and spiritual values among student youth is extremely important today. This problem is a key factor in determining the political and cultural transformations of society. As for the future of our society, it largely depends on what values and moral principles young people bring to these changes. It is obvious that the favorable development of society requires the adoption of democratic values and culture. Thus, the formation of such values and culture among young people is a priority issue and requires immediate attention.

It is necessary to build such a process of educating our youth, which would be based on Christian morality, formed on the basis of the Holy Scriptures and the Sacred Tradition of the Church, as well as to analyze the historical and spiritual experience of the Christian Church in upbringing, education, culture, state creation and the history of Ukraine.

Modern society is changing rapidly, new technologies are emerging, moral and environmental problems require new approaches in education. In order to overcome the challenges of the 21st century, the modern generation needs to master not only specialized (hard skills), but also universal, soft (soft skills). In 2016, in Davos (Switzerland), within the framework of the World Economic Forum, the main soft skills necessary for a modern specialist to carry out successful professional activities were formulated. They include features of emotional intelligence, management of one's own activities and methods of constructive interaction with other people.

Soft skills include social skills, emotional intelligence, willpower, perseverance, creativity, the ability to withstand stress and find a common language with others, the ability to adapt to changes in life and work conditions, the ability to learn, etc.

Keywords: spirituality, morality, upbringing, soft skills, empathy, restraint, responsibility, cooperation, leadership, critical thinking, creativity, communication.

Постановка проблеми. За висловом блаженної пам'яті кардинала Любомира Гузара: “Основна проблема України – це моральна деградація, а все інше – наслідки”. Тому морально-духовне оздоровлення українського народу є нагальною проблемою сьогодення, особливо в час російсько-української війни. Хід складних і суперечливих політичних й соціально-економічних процесів в Україні висуває важливе завдання для педагогів: розробити науково обґрунтовані методи і шляхи виховання сучасної молоді, озброїти її духовно-моральними методами суспільно-громадської діяльності, тобто розробити механізми захисту від духовної кризи, яка набирає обертів у культурній, соціальній, політичній та духовній царині українського буття. Для вирішення цього складного завдання необхідно усвідомити і всебічно проаналізувати роль та значення духовно-моральних цінностей в процесах української системи освіти, державотворення, культури та історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми духовно-морального виховання студентської молоді в рамках християнської педагогіки розглядалися у роботах О. Вишневського [1], С. Стефанюк [2], В. Жуковського [3], І. Сіданіч [4] та ін. Під час Світового економічного форуму у 2016 р. в Давосі (Швейцарія) були визначені ключові “soft skills”, які є важливими для успішної кар'єри випускників навчальних закладів в сучасному світі. Педагогічний досвід формування м'яких навичок “soft-skills” необхідних в умовах закладу вищої освіти розглядали наступні автори: Н. Коляда, О. Кравченко [5], Л. Петрова, О. Подліняєва [6].

Мета статті – аналіз проблем духовно-морального виховання студентської молоді, які є основою формування м'яких навичок, що сприяють досягненню успіху в навчанні, вихованні, розвитку здобувачів освіти та забезпечують належне опанування майбутньої професії.

Сучасні навички, які необхідні для здобувачів вищої освіти, поділяться на: тверді навички (hard skills), тобто вузькоспеціалізовані навички, які діють у сталих умовах і в межах однієї професії; цифрові навички (digital skills), які пов'язані з глобальною цифровізацією нашого світу; м'які навички (soft skills), які є універсальними та допомагають досягти успіху в будь-якій професії, передбачають високі комунікаційні здібності та самоорганізацію, вміння довгострокового планування, командну роботу. За свідченням провідних вчених американських університетів професійний успіх на 85 % залежить саме від soft skills.

В умовах сучасної війни та дезінформації м'які навички включають в себе критичне мислення, комунікабельність (налагоджувати зв'язки, слухати й розуміти інших), управляти своїм часом, реагувати на зміни й вчитися нового та брати відповідальність на себе. Розвиток м'яких навичок, як постійний процес, відбувається з набуттям досвіду.

Важливим фактором та основою формування м'яких навичок є духовно-моральне виховання молоді, яке себе добре репрезентувало за останні 32 роки в українській освіті. Духовно-моральне виховання – це цілеспрямований процес формування у молоді духовних цінностей, моральних норм і правил, навичок моральної поведінки. Воно спрямоване на розвиток у молоді таких якостей, як добро, милосердя, справедливість, відповідальність, патріотизм, любов до України, готовність до праці та захисту Батьківщини.

Виклад основного матеріалу. Духовно-моральне виховання молоді є важливим завданням суспільства, оскільки від нього залежить майбутнє країни. Молодь є основою суспільства, і від того, якими будуть її духовні цінності та моральні орієнтири, залежить майбутнє держави. Духовно-моральне виховання молоді здійснюється в різних сферах суспільства: у сім'ї, закладах середньої і вищої освіти, у засобах масової інформації, у громадських організаціях. У сім'ї духовне і моральне виховання молоді починається з самого народження. Батьки є першими вчителями своїх дітей і від їхнього прикладу та поведінки залежить, якими людьми стануть їхні діти. У навчальних закладах духовне і моральне виховання молоді здійснюється через навчальний процес, позааудиторну роботу, виховні заходи. В освітніх закладах молодь вивчає основи духовності та моралі, бере участь у різноманітних виховних заходах, які допомагають їм формувати моральні цінності та норми поведінки.

Позааудиторні заклади також відіграють важливу роль у духовно-моральному вихованні молоді. У них молодь може займатися різними видами творчості, спортом, волонтерством, що допомагає їм розвивати свої духовні та моральні якості. Засоби масової інформації також можуть сприяти духовно-моральному вихованню молоді. Однак важливо, щоб інформація, яку отримує молодь з цих джерел, була правдивою, позитивною і спрямовувала її на добро. Громадські організації також можуть відігравати важливу роль у духовно-моральному вихованні молоді. Вони можуть організовувати різні заходи, спрямовані на формування духовних цінностей та моральних норм у молоді.

Духовно-моральне виховання молоді є складним і багатогранним процесом, який вимагає спільних зусиль суспільства. Тільки спільними зусиллями батьків, навчальних закладів, громадських організацій, християнських Церков можна виховати гідних громадян своєї країни.

Основні завдання духовно-морального виховання молоді: формування у молоді духовних цінностей, таких як добро, милосердя, справедливість, любов до України, готовність до праці та захисту Батьківщини; розвиток у молоді моральних норм і правил поведінки, таких як чесність, порядність, відповідальність, повага до інших людей; формування у них моральних мотивів поведінки, які спонукають її до добрих і гідних вчинків.

Основними методи духовно-морального виховання молоді є: позитивний особистий приклад батьків, викладачів, інших дорослих; розповіді, бесіди, дискусії про духовні цінності та моральні норми; художня література, кіно, телебачення, які допомагають молоді формувати своє ставлення до світу; волонтерська діяльність, яка допомагає молоді розвивати такі якості, як доброта, милосердя, співчуття.

Духовно-моральне виховання студентської молоді є важливою складовою формування гармонійно розвиненої особистості, яка буде гідним громадянином своєї країни. Духовність, за О. Вишневським, вважається найвищим щаблем абсолютних цінностей, які пов'язують її з Богом, її зорієнтованістю до дотримання в житті Божих Заповідей. На нашу думку, духовність – це пошук Бога у власній душі, це життя з Богом. Духовна складова важлива для досягнення істинного щастя людини. Вона проявляється у збереженні традиційних духовно-моральних цінностей та культури, в постійній праці над моральним зростанням, у прагненні до пізнання правди (див. Ів. 8,32), у бажанні самопізнання і саморозвитку, у вмінні слухати власну совість і дотримуватися її принципів. Також це проявляється у прагненні до миру у власній душі та в суспільстві, у повазі до власної свободи й свободи інших людей. Справжня свобода полягає не в тому, щоб робити все, що хочеться, а в тому, щоб обирати тільки те, що призводить до добра. Крім того, духовність виявляється у творчості, скромності, умінні стримуватися, у здатності бачити позитивні якості у людях і приймати їх такими, які вони є, а також у здатності до любові та її прийняття.

Отже, духовність – це стиль релігійного життя, гармонійна дія богословських і моральних чеснот в особі, яка спричиняє гідну відповідь людини дарам Божої благодаті та вільною волею йде Божій волі на зустріч, прагнучи щоденно наслідувати Ісуса Христа і Його Матір та й святих Божих угодників. Духовність – це визнання Бога своїм Отцем і Творцем, Учителем і Спасителем, Утішителем і Духом істини. Духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. Духовність є трансцендентною та іманентною ознакою людини, яка створена на образ і подобу Божу.

Моральність – це дотримання людиною норм і правила життя з погляду добра і зла. Вона є відповідністю поведінки людей нормам моралі. Мораль – система поглядів, норм, цінностей, що регулюють життєвий шлях і повсякденну поведінку людини.

Мораль – система норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним і суспільством (класом, соціальною групою, державою), спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла та підтримуються особистими переконаннями, традиціями,

вихованням, силою громадської думки. Критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування.

Мораль – більше, ніж сукупність фактів, які підлягає узагальненню. Мораль – не просто те, що є. Вона скоріше те, що повинно бути. Мораль – це сукупність норм поведінки, спілкування, взаємостосунків. Мораль подає орієнтири, які вказують шлях людського удосконалення, це певна форма свідомості, а моральність є втіленням принципів моралі у реальній поведінці людей та стосунків між ними. Мораль – це спосіб думання, вибору, любові, діяння, що спричинює перехід людини від того, ким вона є, до того, ким має стати – досконалою [8, С. 14].

Мораль розвивається на основі відкриття, пізнання, осмислення об'єктивно існуючих норм та обов'язків, заснованих на безвідносних цінностях та гідності людини.

Особливою прикметою духовно-моральної культури людства є тісний зв'язок духовності та моральності. Розуміння духовності співвідноситься із словами Ісуса Христа: “Бог – Дух. Ті, що йому поклоняються, повинні у душі й правді поклонятися” (Ів. 4,24). В християнській філософії під духом розуміється вища здатність розумної душі, завдяки якій людина входить у зв'язок з Богом. Мета духа – спілкування з Богом і духовним світом. Духовність – це “вертикальний” вимір людського буття. Моральність – це “горизонтальний” вимір буття людини. В християнській педагогіці процес духовно-морального вдосконалення є єдиним і нероздільним. Чим ближче людина до Бога, тим вища її моральність, і, навпаки, чим вища моральність людини, тим більше її благоволить Бог. Двоєдиність духовності й моральності найкраще відображається в двох головних заповідях любові: “Люби Господа, Бога твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша й найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого. На ці дві заповіді весь закон і пророки спираються” (Мт. 22,37-40).

Принципами духовно-морального виховання є наступні: ненасилля; поєднання поваги до особистості молоді з розумною вимогливістю до них; єдність педагогічних впливів; принцип особистості; принцип системності, послідовності й наступності у вихованні; зв'язок виховання з життям; індивідуальний підхід до молоді у вихованні; єдність педагогічних вимог навчальних закладів, сім'ї, Церкви і громадськості; гармонійне поєднання свободи, відповідальності та необхідності; цілеспрямованість виховання; антропологічний принцип (повага людської гідності, згідно якого людина, створена на образ і подобу Божу, покликана пізнавати і любити свого Творця

та своїх ближніх); принцип невинного піклування; своєчасність; відповідальність; любов; покірність; інтеріоризація (увнутрішнення); містагогія (променевий процес виховання) [7, С. 75].

Кадиальними принципами такого виховання є аксіологічні принципи, а саме: принцип природовідповідності (врахування природи людини, вікових та індивідуальних особливостей); принцип культуровідповідності (органічний зв'язок з історією українського народу, традиціями, звичаями); принцип особистісної орієнтації (наявність індивідуального підходу); принцип соціальної відповідності (формування у молоді готовності до розв'язання життєвих проблем); принцип превентивності (запобігання негативних проявів поведінки у молоді); принцип життєвої смислотворчої самодіяльності (постійне самовдосконалення); принцип свободи совісті (можливість особистого вибору). Використовуються методи духовно-морального виховання молоді, а саме методи формування совісті, поведінки, почуттів [7, С. 76].

М'які навички, або *soft skills*, – це комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою. Їх також називають “гнучкими” або “соціально-комунікативними”.

До м'яких навичок належить: комунікація, тобто вміння чітко й лаконічно висловлюватися, уважно слухати, вести переговори, писати тексти різного стилю; командна робота, а саме вміння співпрацювати з іншими людьми, йти на компроміси, делегувати завдання, брати відповідальність за результат; критичне мислення, тобто вміння аналізувати інформацію, робити висновки, вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї; емоційний інтелект, а саме вміння розуміти свої емоції та інших людей, керувати своїми емоціями, будувати стосунки; самоорганізація, тобто вміння планувати свій час, ставити цілі, організувати робоче місце, дотримуватися дедлайнів; лідерство, а саме вміння мотивувати людей, вести за собою, приймати рішення;

креативність, тобто вміння генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення, творити щось нове; гнучкість, а саме вміння адаптуватися до нових умов, вчитися новому, бути відкритим до змін; відповідальність, тобто вміння відповідати за свої слова й дії, бути надійним, дотримуватися обіцянок.

М'які навички стають все більш важливими на сучасному ринку праці. Теперішні роботодавці шукають не просто кваліфікованих фахівців, а й людей, які вміють працювати в команді, спілкуватися, вирішувати проблеми, бути гнучкими й адаптивними.

М'які навички можна розвивати різними способами: навчання, оскільки існують курси, тренінги, семінари, де можна навчитися м'яким навичкам; практика, бо це найкращий спосіб розвинути м'які навички. Слід

намагатися використовувати їх у повсякденному житті, на роботі, в спілкуванні з людьми; саморозвиток, тобто треба читати книги, статті, блоги про м'які навички, ставити собі цілі й працювати над їх досягненням.

М'які навички – це ключ до успіху в будь-якій сфері. Розвиваючи їх, станемо більш конкурентоспроможними на ринку праці, можемо досягти більшого успіху в кар'єрі й особистому житті.

Духовно-моральне виховання відіграє ключову роль у формуванні м'яких навичок, адже воно закладає фундамент для розвитку особистості з високими етичними принципами, цінностями та соціальною відповідальністю. Ці якості є основою для успішного життя та самореалізації в сучасному світі.

Завдяки духовно-моральному вихованню формуються такі важливі м'які навички, як: емпатія, стриманість, відповідальність, співпраця, лідерство, критичне мислення, творчість та комунікація.

Емпатія (від грец. *patho* – співпереживання) як здатність розуміти та співпереживати іншим людям, що є основою для побудови міцних та здорових стосунків. Емпатія сприяє розумінню почуттів, відносин, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. Розрізняють когнітивну, емоційну, співтерплячу, просоціальну та духовну емпатії. Найкращим прикладом для людства у вияві цих видів емпатії є Ісус Христос Богочоловік, який: вислуховував людські страждання та ставив себе на місце страждених; своїми емоціями і почуттями відчував людські страждання; співпереживав терплячим.

Стриманість або самоконтроль як вміння керувати своїми емоціями та поведінкою, що важливо для прийняття правильних рішень та досягнення поставлених цілей. Стриманість (в лат. мові – *frēnum*) – це чеснота міри. Ця чеснота підтримує нас у пануванні над двома потягами: інстинкту збереження життя і його передавання (статевий потяг). Стриманість стримує нахил негативного почуття.

Відповідальність як розуміння наслідків своїх дій та готовність нести за них відповідальність. Відповідальність – це усвідомлене рішення волі. Суттєвим для моральної відповідальності є рішення волі. Уже у моменті свого рішення воля несе відповідальність без уваги на позитивну чи негативну реакцію почуття. У моменті однозгідного з розумом рішення волі людина здобуває заслугу, а у моменті противного до розуму рішення волі людина поповняє провину. Людина несе відповідальність за середники, тобто ці посередні ефекти, без яких не здійснилась би ціль і які є необхідні для досягнення цілі. Воля повинна бажати лише цього, що розум пропонує як добро, а ніколи не бажати цього, що розум представляє як зло. Щоб рішення волі було добре, всі середники і ціль мусять бути добрі, а щоб рішення волі було зле, досить, щоб один середник або ціль були злі. Ціль не освячує

середників ! Людина несе відповідальність і у причині. Воля є відповідальною також за всі передбачені наслідки, які повстають із бажаної цілі, навіть, якщо воля цих наслідків не бажала. Якщо воля є відповідальною у причині за добрі наслідки, то вона має заслугу. Якщо воля є відповідальною у причині за злі наслідки, то вона має провину. Тим більшою є відповідальність у причині, чим ясніше є передбачені наслідки і чим необхідніше впливають вони з цілі. Людина також несе відповідальність і за небажані наслідки. Якщо небажані наслідки не були передбачені, то воля не має жодної відповідальності, бо розум не представив її цих наслідків наперед. Якщо ж побічні чи кінцеві злі наслідки були передбачені, але небажані, то деколи їх можна допустити, але ніколи не можна їх бажати. За небажані, хоч і передбачені, злі наслідки немає прямої відповідальності, бо воля відповідає лише за свої рішення, але є, однак посередня відповідальність, бо з любові до ближнього ми повинні зректися такої доброї цілі, із якою пов'язані злі небажані наслідки. Коли добра бажана ціль перевищує злі небажані наслідки, тоді можна їх допустити, але ніколи їх не бажати. Добра бажана ціль тим сильніше перевищує злий наслідок, чим більшою є різниця між бажаним добром і допущеним злом; чим менш правдоподібно, що буде небажаний злий наслідок; чим необхідніше досягнути бажану добру ціль, допускаючи злий наслідок. Це правило допущення небажаного, хоч передбаченого злого наслідку називають – правилом “подвійного наслідку” [8, С. 83].

Людина несе співвідповідальність за вчинки інших: перед ефектом (злим вчинком), коли його наказують, спонукають, дораджують або дозволяють; під час ефекту, коли у ньому помагають; після ефекту, коли його боронять, хвалять, розголошують, чи за нього нагороджують. Співвідповідальність за добрі діла інших дає заслугу, а за злі – провину. Відповідальність за середники, у причині, за небажані наслідки і співвідповідальність базуються на основнім принципі, що суттєвим для моральної відповідальності є рішення волі, а не зовнішній ефект, тобто – що бажала воля, а не що вийшло з цього [8, С. 84].

Співпраця як вміння працювати в команді та ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Співпраця в духовно-моральному сенсі відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні міжособистісних відносин, покращенні самопочуття та розвитку особистості. Це означає взаємодію людей на основі спільних цінностей, етичних принципів та духовних переконань.

Основні аспекти співпраці в духовно-моральному сенсі включають: взаєморозуміння, бо співпраця базується на здатності людей розуміти та приймати інші точки зору, шукати компроміси та діяти на основі взаємного поваги; емпатію, оскільки важливим елементом духовної співпраці є здатність співчувати та відчувати емоції інших людей. Це допомагає підтримувати гармонійні взаємини та вирішувати конфлікти конструктивним шляхом;

спільні цінності, бо взаємодія в духовно-моральному контексті ґрунтується на спільних цінностях та переконаннях, які об'єднують людей та сприяють їхньому спільному розвитку; підтримку, оскільки співпраця передбачає взаємну підтримку у складних життєвих ситуаціях, моральну підтримку в труднощах та заохочення до досягнення спільних цілей; розвиток особистості, бо взаємодія з іншими в духовно-моральному контексті сприяє особистісному зростанню, розвитку емоційного інтелекту та вдосконаленню міжособистісних навичок; взаємну відповідальність, оскільки кожен учасник співпраці несе відповідальність за свої дії та вплив на оточуючих, що створює здорову основу для взаємодії. Співпраця в духовно-моральному сенсі відкриває перед людьми можливості для взаємного збагачення, розвитку особистості та покращення якості взаємин.

Лідерство як здатність вести за собою людей та мотивувати їх на досягнення спільних цілей. Лідер (з англійської leader) – голова, керівник, член групи, авторитет, владу чи повноваження якого в одній або декількох сферах діяльності беззастережно признаються рештою членів малої групи.

Лідерство студентської молоді полягає у тому, що такі особи можуть належно і гідно спілкуватися з іншими, вміють слухати інших, а також вміють служити іншим. Правдивий лідер – це особа, яка може повести за собою та викликає довіру і позитивне схвалення студентської спільноти. Студентські лідери покликані володіти духовними та моральними якостями.

Лідера студентської молоді як носія духовності можна сприймати за такими ознаками поведінки та діяльності: віра у вищу ідею, у велич людської душі та всього, що створила людина упродовж життя; віра у Бога Творця, у безсмертя людської душі, що поєднується з моральністю людини та спонукає її до постійного самовдосконалення, звільнення від скверни, негідних учинків; яскраво виражена пристрасна потреба у справедливості; здатність широко визнавати свої помилки, переживати почуття провини за скоєні негідні вчинки, що виявляється у готовності до покаяння; виражене почуття самоповаги та поваги до іншої людини, до її людської гідності; стійка потреба та здатність слухати й чути іншого, що виявляється у щирій зацікавленості питаннями, які хвилюють іншого; готовність безкорисливо допомагати іншим, схильність до милосердя та добродійності та їх реальні вияви; повага до суспільних норм, суворе їх дотримання, законослухняність, готовність до вияву вдячності, прощення та покаяння.

Духовність допомагає лідеру: у постійній праці над моральним вдосконаленням; у творчості, скромності і здатності стримуватися; у здатності бачити в людях позитивні якості, приймати інших такими, які вони є; у прагненні до добра; у здатності любити і приймати любов. З погляду значної частини студентської молоді, духовність розглядається як сукупність моральних якостей (52,5 %) та гармонія внутрішнього світу людини (51,7 %).

Справжній лідер є носієм моральних якостей: чесності, порядності, справедливості, доброзичливості, уважності до інших, готовності прийти на допомогу, тобто є носієм гуманних рис та якостей особистості. Моральне становлення студентських лідерів – процес, спрямований на формування та розвиток цілісної особистості людини. Воно передбачає формування позитивного ставлення до Батьківщини, суспільства, людей, праці, своїх обов'язків та до самого себе. Прийнято вважати, що до моральних якостей особистості зараховують кардинальні чесноти: мудрість, мужність, справедливість, стриманість. Мудрість як розважне шукання правди, яка робить нас вільними. Мужність як здатність чинити згідно зі своєю совістю. Мужність є чеснотою, яка допомагає посісти важкодосяжне благо. Мужність керує почуттями у небажаній ситуації. Двома головними прикметами мужності є відвага і терпеливість. Справедливість полягає в тому, щоб кожному дати те, що йому належить. Справедливість наставляє волю бажати знайдену розумом правду. Стриманість – це чеснота міри, вміння володіти собою.

Моральними якостями лідерів теж вважають громадянські чесноти: чесність, ощадність, дисциплінованість, точність, чемність, прощення, патріотизм. До моральних якостей лідерів також зараховують: скромність як визнання істини; вдячність як визнання, що все нам подаровано; великодушність як справжня турбота про оточуючих та повна самовідданість і самопожертва; прощення як не пам'ятання кривди, заподіяної нам. Такі чесноти як покора, щедрість, зичливість, лагідність, старанність, чистота й уміреність є основою моральних якостей особистості лідера молоді.

Критичне мислення як вміння аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати правильні рішення. Критичне мислення – це не просто набір навичок, а й спосіб життя, що ґрунтується на чесності, інтелектуальній порядності та прагненні до істини. З точки зору духовно-морального виховання, воно має величезне значення, бо допомагає у формуванні особистих цінностей.

Критичне мислення дає можливість ґрунтовно аналізувати інформацію, з якою ми стикаємося, робити власні висновки та формувати власну систему цінностей. Це робить людину стійкішою до зовнішнього впливу та здатною приймати відповідальні рішення. Воно розвиває емпатію та співчуття. Вміння критично мислити дозволяє нам бачити різні точки зору, розуміти мотиви та почуття інших людей. Це робить нас більш чуйними та уважними до потреб ближніх. Критичне мислення сприяє духовному зростанню. Воно не дає готових відповідей на екзистенційні питання, але допомагає нам глибше досліджувати їх, шукати сенс життя та сенс власного буття.

Критичне мислення бореться з маніпуляціями та пропагандою. У сучасному світі люди постійно піддаються інформаційному впливу. Критичне

мислення дає можливість розпізнавати маніпуляції та пропаганду, не піддаватися їм та відстоювати свою точку зору.

Критичне мислення виховує відповідальність за свої думки та слова. Воно передбачає ретельний аналіз інформації та аргументів, перш ніж висловлювати свою думку. Це робить людину більш відповідальною за свої слова та дії.

Розвиток критичне мислення з позиції духовно-морального виховання полягає у тому, щоб не приймати різноманітну інформацію за чисту монету, а завжди шукати відповіді, досліджувати різні точки зору. Слід навчити молодь аналізувати інформацію, розрізняти факти та думки, логічні аргументи та емоційні маніпуляції, вміти формувати власні думки та аргументи, а також чітко та лаконічно висловлювати свою позицію, підкріплюючи її аргументами. Критичне мислення спонукає бути відкритими до нового досвіду, не боятися змінювати свою думку, якщо вона ґрунтується на неповній або неточній інформації, бути чесними та справедливими. Критичне мислення неможливе без чесності та інтелектуальної порядності.

Важливо пам'ятати, що розвиток критичного мислення – це тривалий процес, який потребує постійних зусиль. Але це той процес, який допоможе молоді стати свідомими, відповідальними та духовно зрілими особистостями.

Творчість як здатність генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення проблем. Творчість з позиції духовно-морального виховання відображається як потужний засіб розвитку особистості, спрямований на формування глибоких моральних цінностей та духовних якостей. Основні аспекти такого підходу включають: етичний аспект, бо творчість може бути сприйнята як засіб виявлення внутрішніх цінностей та переконань. Процес творчого самовираження допомагає людині розкрити свою індивідуальність і відчувати свою внутрішню гармонію. При цьому важливо враховувати, що творчість несе відповідальність перед іншими і повинна відбуватися з урахуванням моральних норм. Творчість може служити мостом для розуміння і співчуття до інших людей. Під час творчого процесу людина може відчувати перспективу іншої особистості, що сприяє розвитку емпатії та соціальної відповідальності.

Творчість дає можливість виражати свої думки та ідеї через різноманітні форми мистецтва і творчості. Це може бути важливим аспектом духовно-морального виховання, оскільки спонукає до пошуку істини та мудрості через рефлексію і творчий процес. Творчість спонукає до критичного мислення, адже вона часто передбачає аналіз і оцінку власної та інших творів. Цей аспект допомагає формувати у людини здатність самостійно мислити і аналізувати світ навколо себе. Творчість може служити засобом розвитку духовності, оскільки вона сприяє вираженню внутрішніх почуттів та думок, пошуку глибших значень життя та внутрішньої гармонії.

Загалом, творчість, розглянута з позиції духовно-морального виховання, є важливим інструментом для розвитку особистості, сприяючи розкриттю її потенціалу та формуванню глибоких моральних цінностей.

Комунікація як вміння чітко та лаконічно висловлювати свої думки та ідеї, а також уважно слухати та розуміти інших. Комунікація, розглянута з позиції духовно-морального виховання, має важливе значення для формування особистості та сприяння гармонійним відносинам у суспільстві. Комунікація відіграє ключову роль у виявленні та втіленні моральних цінностей. Вона повинна базуватися на принципах чесності, поваги, толерантності та взаєморозуміння. Людина, що виховується в дусі моральності, намагається використовувати комунікаційні засоби для спілкування з іншими з врахуванням моральних норм. Комунікація, базована на духовних цінностях, сприяє розвитку співчуття та емпатії. Вміння почути та зрозуміти почуття іншої людини, враховуючи її потреби та переживання, є важливим аспектом духовно-морального виховання. Комунікація сприяє створенню спільноти, заснованої на взаємодопомозі та взаємопідтримці. Виховання в дусі моральності підтримує ідею важливості допомагати іншим, співпереживати їхнім турботам і проблемам. Комунікація, яка спонукає до аналізу і критичного мислення, є важливим інструментом для духовно-морального виховання. Людина, вихована в дусі моральності, навчається аналізувати інформацію, розрізняти добро від зла та виражати свої думки з урахуванням моральних норм. Комунікація може сприяти спільному пошуку істини і мудрості. Обмін думками, ідеями та досвідом дозволяє людям взаємно навчатися, розвивати свій духовний потенціал та поглиблювати своє розуміння світу. Отже, комунікація, як засіб взаємодії та спілкування, може стати важливим інструментом для духовно-морального виховання, сприяючи розвитку етичних цінностей, співчуття, емпатії та критичного мислення.

Духовно-моральне виховання сприяє формуванню м'яких навичок через наступні етапи: навчання етичним принципам та цінностям, оскільки молодь вчиться розрізняти добро і зло, робити правильний вибір у складних ситуаціях та жити за високими моральними стандартами; розвиток самосвідомості, бо люди вчать краще розуміти себе, свої сильні та слабкі сторони, цінності та цілі; формування відповідального ставлення до себе та інших, оскільки люди вчать піклуватися про себе та інших, бути чуйними та милосердними; розвиток навичок спілкування та співпраці, бо люди вчать ефективно взаємодіяти з іншими людьми, будувати міцні та здорові стосунки; сприяння самореалізації та особистісному зростанню, оскільки молодь вчиться ставити перед собою цілі, досягати їх, а також розвивати свої таланти та здібності.

Важливо зазначити, що духовно-моральне виховання – це не одноразова акція, а постійний процес, який потребує системного підходу. Батьки,

педагоги, релігійні та громадські організації повинні співпрацювати, щоб створити сприятливі умови для формування м'яких навичок у дітей та молоді.

Ось деякі з методів та форм роботи, які можна використовувати для духовно-морального виховання: бесіди та лекції на етичні теми, щоб давати молоді знання про етичні принципи та цінності, а також пояснювати їх важливість для життя в суспільстві; читання та обговорення літератури, оскільки художні твори та публіцистика можуть допомогти молоді краще зрозуміти людські цінності, а також навчити їх співпереживати іншим людям; аналіз прикладів з життя, бо важливо звертати увагу молоді на приклади людей, які живуть за високими моральними принципами, а також на негативні наслідки аморальної поведінки; волонтерська діяльність, оскільки участь у волонтерських проектах допомагає молоді розвивати такі якості, як милосердя, співчуття, відповідальність та співпраця; особистий приклад, бо дорослі повинні бути зразком для підростаючого покоління.

Висновки. Духовно-моральне виховання відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні м'яких навичок у здобувачів освіти. Воно сприяє розвитку емпатії та розумінню інших людей, щоб сприймати світ через призму чужих почуттів і потреб, що робить молодь більш чутливою та доброзичливою.

В умовах сучасного багатокультурного світу духовно-моральне виховання навчає розуміти та приймати інших незалежно від їхньої культури, віросповідання чи життєвого стилю. Воно сприяє формуванню навичок співпраці та комунікації. Вміння слухати та висловлювати власні думки конструктивно допомагають молоді досягати успіху в різних сферах життя. Отже, духовно-моральне виховання є не лише основою формування м'яких навичок, але і ключем до побудови гармонійного, етичного та успішного життя. Воно сприяє розвитку людини як особистості з високими моральними цінностями, які стануть основою для її діяльності у суспільстві та взаємодії з оточуючими.

Література:

1. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. ВНЗ / О.І. Вишневський. – Дрогобич, 2006. – 167 с.
2. Стефанюк С.К., Голянчук Р.М. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот. Вип. 2 / За заг. ред. С.К. Стефанюк. – Х.: Кроссрод, 2010. – 68 с.
3. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки / За ред. Жуковського В.М. – Острог, НУ “Острозька академія”, 2001.
4. Кислашко О., Сіданіч І. Християнська педагогіка: навч. посіб. / О. Кислашко, І. Сіданіч. – К.: Духовна вісь, 2015. – 510 с.
5. Коляда Н.М., Кравченко О.О. Практичний досвід формування “soft-skills” в умовах закладу вищої освіти / Н.М. Коляда, О.О. Кравченко // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Том 6, № 27. – Дрогобич, 2020. – С. 137-145.

6. Петрова Л., Подліняєва О. Важливі навички сучасного педагога / Л. Петрова, О. Подліняєва // Editor coordinator, 57, 2021.
7. Огірко О. Християнська педагогіка : навч. посіб. / О. Огірко. – Львів: ЛІ МАУП, 2003. – 111 с.
8. Огірко О.В. Християнська етика : навч. посіб. / О.В. Огірко. – Острого: НУ “Острозька академія”, Суми: В-во “Ярославна”, 2012. – 324 с.

References:

1. Vyshnevskiy, O.I. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [*Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy*]. Drohobych. [in Ukrainian].
2. Stefaniuk, S.K., Holianchuk, R.M. (2010). Khrystyianska pedahohika: plekannia krashchykh liudskykh chesnot [*Christian pedagogy: nurturing the best human virtues*]. Vyp. 2. Za zah. red. S.K. Stefaniuk. Kharkiv: Krossroud. [in Ukrainian].
3. Khrystyianska etyka i pedahohika: statyi ta uroky (2001). [*Christian ethics and pedagogy: articles and lessons*]. Za red. Zhukovskoho V.M. Ostroh, NU “Ostrozka akademiia”. [in Ukrainian].
4. Kyslashko, O., Sidanich, I. (2015). Khrystyianska pedahohika. [*Christian pedagogy*]. K.: Dukhovna vis. [in Ukrainian].
5. Koliada, N.M., Kravchenko, O.O. (2020). Praktychnyi dosvid formuvannia “soft-skills” v umovakh zakladu vyshchoi osvity. [*Practical experience in the formation of "soft-skills" in the conditions of a higher education institution*]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Tom 6, № 27. Drohobych. [in Ukrainian].
6. Petrova, L., Podliniaieva, O. (2021). Vazhlyvi navychky suchasnoho pedahoha. [*Important skills of a modern teacher*]. Editor coordinator, 57. [in Ukrainian].
7. Ohirko, O. (2003). Khrystyianska pedahohika. [*Christian pedagogy*]. Lviv: LI MAUP. [in Ukrainian].
8. Ohirko, O.V. (2012). Khrystyianska etyka. [*Christian ethics*]. Ostroh: NU “Ostrozka akademiia”, Sumy: V-vo “Yaroslavna”. [in Ukrainian].